

אמונות כלפי גוף האישה מבעד לעיניהם של סטודנטים לחינוך ולהוראה ערבים ויהודים: השלכות על העבודה החינוכית

נורית קפלן תורן, רונית שלזינגר וזרה מושר-איזנמן

תקציר

בתרבות המערבית קיימת נטייה לייחס לאישה תכונות ספציפיות על סמך מאפיינים פיזיים והופעה חיצונית. נטייה זו משפיעה במידה ניכרת על תפקודן של נשים. בעבר נחקרו דעות קדומות כלפי נשים עם משקל יתר, אולם למיטב ידיעתנו לא נחקרו עמדות כלפי גוף האישה בקרב סטודנטים ישראלים ערבים ויהודים (חילוניים וחרדים). מטרת מחקר זה לבחון הבדלים תרבותיים בתפיסה של גוף האישה בקרב סטודנטים לחינוך ולהוראה בישראל, ולבדוק האם קיימות אמונות ותפיסות סטראוטיפיות כלפי גוף האישה על בסיס מראה חיצוני בלבד בקרב סטודנטים אלו. המחקר פונה אל פרחי הוראה וחינוך מאחר שלקבוצה זו נודעת חשיבות רבה בהתחשב בתפקידם בעתיד כמחנכי הדורות הבאים. ייחודו של המחקר בכך שהשתמשו בשאלות פתוחות שאפשרו למשתתפים במחקר להביע עמדות רבות ומגוונות כלפי גוף האישה.

במחקר השתתפו 558 סטודנטים (145 ערבים ו-413 יהודים), שהתבקשו להגיב על שתי תמונות: האחת של אישה בעלת משקל יתר, והשנייה של אישה בעלת משקל ממוצע.

השוואה בין שלוש קבוצות הנחקרים (ערבים, יהודים חילוניים ויהודיות חרדיות) הראתה הבדל תרבותי אחד בלבד הנוגע לתחום הנישואים. סטודנטים ערבים בשונה מהסטודנטים היהודים (חילוניים וחרדיות) שייחסו לאישה המלאה מצב משפחתי – נשואה. כיוון שלא נמצאו הבדלים אחרים איחדנו את שלוש הקבוצות (ערבים, יהודים חילוניים ויהודיות חרדיות) ובדקנו עבור כלל המדגם הבדלים בייחוס מאפיינים תעסוקתיים, אישיותיים, בריאותיים וכלכליים לאישה בעלת משקל יתר לעומת אישה בעלת משקל ממוצע. נמצא כי המשתתפים במחקר ייחסו תכונות שליליות לאישה בעלת משקל יתר ותכונות חיוביות לאישה בעלת משקל ממוצע.

הדיון יעסוק בשתי סוגיות עיקריות: 1. ייחוסים לגוף הנשי בהקשר החברתי תרבותי; 2. תפיסות סטראוטיפיות בקרב סטודנטים לחינוך ולהוראה שיהיו דמויות מפתח בעתיד בחינוך בישראל.

מילות מפתח: סטראוטיפים כלפי גוף האישה; הבדלים תרבותיים; פרחי הוראה.

מבוא

דימוי גוף נוגע למחשבות והרגשות של היחיד כלפי גופו ומאפייניו הפיזיים (כגון גודל וצורה) ולתחושות, שיפוטיות ומודעות להופעה החיצונית (Cash, 2004). דימוי הגוף מושפע מאינטראקציות חברתיות, המשפחה וציפיות תרבותיות (Cash & Fleming, 2002), ומשתנים אחרים, כגון מדיה, מגדר (Grosick, Talbert-Johnson, Myers, & Angelo, 2013) בגרות מינית, משקל, פופולריות וקבלה חברתית (Weinschenker, 2002).

האסתטיזציה של הגוף הרזה משמשת ערך מרכזי בתרבות המערבית בת זמננו במיוחד בכל הנוגע להתייחסות לנשים. בשיח הפופולרי ובמחקר מוקדשת תשומת לב רבה לאסתטיזציה של הגוף הרזה שמקושרת להצלחה אישית, מקצועית וחברתית, יכולת שליטה עצמית ובריאות, בעוד שגוף שמן משמעו עצלות, חוסר רצון ומשמעת עצמית ובריאות לקויה (לירן-אלפר וקמה, 2007), כל אלה מלמדים על הנטייה לתפיסה סטראוטיפית כלפי הגוף. פסיכולוגים חברתיים מגדירים סטראוטיפ כמבנה קוגניטיבי המכיל מידע כללי, ציפיות ואמונות כלפי קבוצה מסוימת (Hamilton & Trolie, 1986). הסטראוטיפ משמש בסיס להתרשמות ולפיתוח ציפיות מהפרטים המשתייכים לאותה קבוצה. מבנה קוגניטיבי זה מכיל כל דבר הקיים בתודעתו של האדם באשר לקבוצה זו, כגון תכונות פסיכולוגיות, מאפיינים פיזיים ועמדות שהקבוצה מחזיקה בהן. מושגים סטראוטיפים מתעוררים בנו באופן אוטומטי ולא מודע ומשמשים אותנו כשאנו מגבשים רושם על אנשים אחרים (Macrae, Bodenhausen, Milne, & Jetten, 1994).

מחקרים מראים על חשיבות ההקשר התרבותי בעיצוב תפיסת הגוף בקרב נשים ובדרך שבה מלמדים אותן לראות את גופן (McKinley, 1999; McKinley & Hyde, 1996). התרבות המערבית 'סימנה' את בעלי המשקל הגבוה שהוגדרו שמנים, כבלתי מושכים וקשרה את משקלם אל מגוון תכונות שליליות (גולדין, 2002). הסטיגמה כלפי אנשים עם משקל יתר מלווה אותם לאורך כל מעגל החיים, בתחומי חיים רבים (חיי חברה, פרנסה, בריאות) ומופנית כלפיהם בגלוי הן מצד זרים, מכרים ובני משפחה והן מצד אנשי מקצוע במערכת החינוך ובמערכת הבריאות (Carr & Friedman, 2005).

מחקר זה בחן תפיסות וסטראוטיפים של סטודנטים לחינוך והוראה – מחנכים בעתיד – כלפי גוף האישה על פי מראה חיצוני. מורים הם דמויות בעלות משמעות בחייו של הילד, ותקשורת מורים-תלמידים והתמיכה הרגשית חיוניים להתפתחות תחושת ההערכה העצמית של התלמידים (Wentzel, 2002). אף על פי שמורים הם דמויות מפתח המשמשות מודלים לחיקוי, לעמדות וסטיגמות שליליות של מורים כלפי מראה חיצוני של התלמידים (בעלי משקל יתר ובעלי משקל ממוצע) יש השפעה עיקרית עליהם, והן עשויות לעצב אווירה חברתית המקשה על ילדים בעלי משקל יתר (Jimenez-Cruz, Castellon-Zaragoza, Garcia-Gallardo, Bacardi-Gascon, & Hovell, 2008). יתרה מזו, תפיסות סטראוטיפיות ודעות קדומות של מחנכים כלפי תלמידים (לא רק בקשר למראה חיצוני) עשויות לפגוע במרקם היחסים בין המחנך לתלמיד ובאוירת הכיתה.

מתוך כך מחקר זה ביקש לבחון האם לסטודנטים להוראה ולחינוך יש תפיסות סטראוטיפיות כלפי גוף האישה, ובאיזו מידה הבדלים אלה הם תלויי תרבות.

סקירת ספרות

עמדות כלפי מראה חיצוני

בחברות שבהן רוזן הוא אידיאל, נשים שאינן עומדות בקריטריונים אלו, חוות תחושה של אפליה ודחייה. נמצא שנשים בעלות משקל יתר נתפסות בעלות מאפיינים אישיותיים שליליים שאינם קשורים כלל למשקל (למשל עצלנות, רוע, וטיפשות) (Puhl & Brownell, 2001). בשל הטיות אלה, נשים בעלות משקל יתר לעומת נשים בעלות משקל ממוצע, זוכות להזדמנויות מעטות יותר בתחום התעסוקתי, ולהצעות תעסוקתיות נחותות יותר בהשוואה להשכלתן (Rudolph, Wells, Weller, & Baltes, 2009; Fowler-Brown, Ngo, Phillips, & Wee, 2010). כבר בתקופת ימי הביניים נצפו עמדות שליליות כלפי השמנת יתר בשל התפיסה שהשמנת יתר היא תוצר של עצלות או גרגרנות (Hovell, Zakarian, Wahlgren, & Matt, 2000). כמה מהדעות הקדומות של ילדים באשר להשמנת יתר מגיעות במישרין ממודלים לחיקוי, כמו אנשי מקצוע בתחום הבריאות, הורים ומורים (Latner & Stunkard, 2003).

הדרך שבה אנשים מגיבים לאחרים מבוססת במידה מסוימת על המראה החיצוני שלהם, כלומר אנשים מייחסים לאחרים יכולות ותכונות אישיות בהתאם למבנה הפיזי שלהם (Villimez, Eisenberg, & Carroll, 1986).

הקשרים תרבותיים של דימוי גוף בעולם ובישראל

בעשורים האחרונים מחקרים מראים שבחברות מערביות גובר והולך היחס לרוזן כאידיאל היופי הנשי, דבר המביא לידי הפרעות בדימוי הגוף והפרעות אכילה בקרב נשים ונערות (Phares, Steinberg, & Thompson, 2004).

אחת הבעיות העיקריות במחקרים הנוגעים לדימוי הגוף בקרב נשים ונערות היא עצם הדבר שמיעוטם עסקו בהבדלים בין קבוצות אתניות למיניהן, אף שנשים מרקע אתני או תרבותי אחר נבדלות בתפיסתן את 'אידיאל הרזון הנשי', בשל אמונות, תפיסות וקשרים תרבותיים (Crago & Shisslak, 2003). לדוגמה במחקרים שנעשו בקרב נשים אפרו-אמריקאיות, נמצאה תפיסה חיובית יותר לגבי דימוי הגוף ושביעות רצון גבוהה יותר ממשקל הגוף, לעומת לנשים לבנות (Miller et al., 2000).

נראה כי אידיאל היופי של נשים אפריקאיות אינו מוכתב על פי סממנים חיצוניים, אלא דווקא על פי ייחודיות ויצירתיות (Collins, 1990). מחקר אחר (Grabe & Hyde, 2006) הציע כי הבדלים תרבותיים באשר לאידיאל היופי בין קבוצות נערות (הבדלים בין נערות לבנות לנערות אפרו-אמריקאיות, היספניות ואסיאתיות), כמעט שאינם. מלבד זאת, מחקרים באשר להטיה תלויה משקל, מציעים כי הטיה זו נמצאת בעיקר בתרבויות המקדשות את אידיאל הרזון של הגוף הנשי, ואת החובה של נשים לשלוט ולווסת את משקל גופן (Crandall et al., 2001). בהשוואה בין-תרבותית זו, הטיה תלויה משקל נמצאה בבולטות גבוהה בארה"ב, אוסטרליה ופולין, לעומת הודו, טורקיה וונצואלה. על סמך

ממצאים סותרים אלה יש להרחיב את המחקר ולנסות להבין כיצד הבדלים בין-תרבותיים בישראל משפיעים על תפיסת אידיאל היופי ועל הטיות כלפי נשים בעלות משקל יתר.

כרבע מהאוכלוסייה היהודית בישראל מגדירים עצמם דתיים או מסורתיים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2005). מחקרים שנעשו בישראל ובארה"ב מצאו שיעורים נמוכים יותר של הפרעות אכילה בקרב נשים דתיות לעומת האוכלוסייה הכללית (Gluck & Geliebter, 2002). ההסבר להבדלים אלה נעוץ בתפיסה כי ערכים ואמונות דתיות משמשים חוצץ כנגד ההשפעות של החברה המערבית בכל הנוגע לדימוי הגוף הנשי האידיאלי (Latzer, Vander, & Gilat, 2008).

ישראל היא חברה מרובת תרבויות המאגדת בתוכה בין השאר מהגרים מקבוצות אתניות ותרבותיות מגוונות.

במחקר זה נבחנו שלוש קבוצות: ערבים, יהודים חילונים ויהודיות חרדיות. בעניין ערבים ישראלים, מחקר זה נתן את הדעת על שלושה מאפיינים עיקריים: (1) במהלך ששת העשורים האחרונים, החברה הערבית בישראל עברה תהליכי שינוי עיקריים בכל הנוגע לאורח החיים, מחברה העוסקת בעיקר בחקלאות לחברה עירונית. תהליכי העיור המהירים הביאו בין השאר לירידה בפעילות פיזית, ובו בזמן לחשיפה ולזמינות רבה יותר למזון (Galal, 2002); (2) החברה הערבית היא בעלת מאפיינים מסורתיים קולקטיביים המדגישים את התלות ההדדית והמחויבות המשפחתית ורמה נמוכה של תחרותיות (Flum & Cinamon, 2006); (3) בחברה הערבית הגוף הנשי המלא נתפס כסמל לנשיות, הזנה, מיניות ופוריות (Nasser, 1997).

מחקרים שנעשו בישראל על דימוי גוף בעניין תרבותי, התמקדו בעיקר בסיכונים בריאותיים והפרעות אכילה. מחקרים אלה הראו רמה נמוכה של פנייה לטיפול בגין הפרעות אכילה בקרב ערבים ישראלים לעומת האוכלוסייה הכללית (Latzer, Vander, & Gilat, 2008). החוקרים הציעו כי ממצאים אלו משקפים הבדלים תרבותיים בתפיסת הסטנדרטים לגוף האידיאלי, בדומה לנטייה הגבוהה למשקל יתר בקרב נשים בחברה הערבית (Kalter-Leibovici et al., 2007). עם זה במחקרים שנעשו בקרב נשים בערב הסעודית, נמצא כי שליש מהנשים בעלות משקל יתר תפסו את עצמן כבעלות משקל תקין (Rasheed, 1998).

על רקע התפתחויות הנהגתיות, תרבותיות וכלכליות משנות השמונים של המאה העשרים, ניכרת השתתפות גוברת והולכת של החברה החרדית בחיים המודרניים בישראל, והיא ניכרת בין השאר בתא המשפחתי, בתחומי השכלה, קריירה ותעסוקה, במעמד האישה ובמודעות לתחומים של בריאות הנפש שהיו מוצנעים עד כה (שלג, 2000). השינויים במעמד האישה, והחשיפה של נשים חרדיות לחברה החילונית, הביאה גם לידי שינויים ביחס כלפי סוגיות של טיפוח אישי, לבוש המאפשר להיות יפה אך צנועה, וכן סוגיות של משקל ודיאטות.

מחקר שבחן את הקשר בין דת (אמונה דתית) למשקל גוף מראה קשר בין מעורבות דתית להיבטים בריאותיים פיזיים ומניח שהדת ממתנת ומגינה מפני עלייה קיצונית במשקל

(Kim, Sobal, & Wethington, 2003). למיטב ידיעתנו לא נעשו מחקרים שבדקו את הקשר בין גורם הדת לאמונות כלפי גוף האישה על פי מראה חיצוני. מחקרים שדנו בקשר בין גורם הדת לעמדות החברה הרגילה כלפי חריגות אף הם מועטים ותוצאותיהם אינן אחידות. בישראל מצא פלוריאן (1977) שתלמידי תיכון חילוניים (ערבים ויהודים) הציגו עמדות חיוביות כלפי אנשים נכים יותר מתלמידים דתיים. לעומת זאת, מחקרים שבדקו קבוצות מיעוטים באוכלוסייה, כגון קבוצות אתניות למיניהן וכן אנשים דתיים, מצאו שקבוצות אלו מגלות יחס חיובי יותר כלפי אנשים חריגים לעומת כלל האוכלוסייה (Barker, 1948). בדומה נמצא שככל ששמירת הדת בידי הסטודנטים גבוהה יותר, כך יחסם כלפי חריגות היה חיובי יותר (Lifshitz & Glaberman, 2002).

עמדות אנשי חינוך כלפי מראה חיצוני

תשומת לב מיוחדת ניתנה להטיות תלויות משקל בקרב דמויות סמכותיות המעמידות סטנדרטים אופטימליים לתפקוד והסתגלות (כגון מעסיקים, אנשי רפואה ומורים). מכיוון שלמורים תפקיד מכריע בכל הנוגע לחינוכם ורווחתם של התלמידים, להטיות בשל משקל וצורת הגוף בקרב מורים ואנשי חינוך יש משמעות נרחבת.

עוד נמצא כי התכונות של דמות "התלמיד הרצוי" כפי שתופסים אותן סטודנטים פרחי הוראה ומורים, מושפעות בין השאר ממערכת האמונות האישית והחברתית שלהם (Richardson, 1996). בדומה, גם המפגש בין מורים לתלמידים בהדרה מושפע מהאמונות ודרכי הפעולה של המורה שמשיפעות במידה ניכרת על יכולתו של המורה להכיל את התלמיד (ליכטינגר, 2013). משתמע מכך שליחסי מורה-תלמיד חשיבות מרכזית לתפקוד התלמיד בבית הספר. יחסים אלה נגזרים מהעמדות, האמונות וההערכה של המורה את התלמיד.

עמדות מורים כלפי מאפיינים של השמנת יתר קשורות הן לדאגה לילד והן לאמונות כלפי השליטה העצמית (או העדרה) בקרב ילדים בעלי השמנת יתר.

מחקרים קודמים (Carmona, Tornero-Quiñones, & Sierra-Robles, 2015; Neumark- (Sztainer, Story, & Harris, 1999) שנעשו בקרב מורים (כולל מורים לחינוך גופני), אחיות בתי ספר וסטודנטים לרפואה בארה"ב ובאנגליה, הראו הטיות תלויות משקל. לעומת זאת, בישראל נמצאה תפיסה סטראוטיפיות כלפי משקל דווקא בקרב דיאטניות (Stone & Werner, 2012).

מאחר שילדים זקוקים לתמיכה בטיפוח דימוי גוף חיובי, כמו חשיפה וקבלה לרב-גוניות במבנה הגוף הקיימים בחברה (Osadan & Safir, 2014), יש לבית הספר תפקיד ניכר בסיוע בתמיכה בילדים בפיתוח דימוי גוף בריא. אירועים מסוימים בבית הספר עשויים לקדם דימוי גוף שלילי או חוסר שביעות רצון ממבנה הגוף, לדוגמה כאשר מקניטים ילדים ובמיוחד מתבגרים באשר להופעתם ובמיוחד למידה או משקל גוף (Su & Aurelia, 2012). יש מעט מאוד מחקרים שבדקו עמדות מורים או סטודנטים להוראה כלפי המראה החיצוני של תלמידים (DeCastro-Ambrosetti & Cho, 2011; Jimenez-Cruz et al., 2008). במחקר שנערך בקרב סטודנטים להוראה בדרום קליפורניה הוצגה לפני המשתתפים

במחקר סדרת תמונות של מתבגרים בנים ובנות מתוך קבוצות למיניהן (אפריקאים אמריקאים, לבנים, אסיאתיים והיספנים) ועשר אמירות שמעוררות מחשבה עמוקה והשקפות עולם. המשתתפים במחקר נתבקשו לקשר בין אמירה לתמונה, מהי התמונה שמייצגת בצורה הטובה ביותר את האמירה. האמירות נחלקו לחמש תמות: הצלחה בלימודים, הצלחה בספורט, נתפס כאדם זר, מצוקה לימודית ודמות מאתגרת בכיתה. נמצא שהמשתתפים במחקר ייחסו תכונות ומאפיינים לתמונות המתבגרים על סמך מראה בלבד. לדוגמה, רוב המשתתפים במחקר הצביעו על תמונות המתבגרים האסיאתיים כתלמידים שיגשימו את הציפיות הלימודיות, ואילו למתבגרים האפריקאים אמריקאים וההיספנים ייחסו הצלחה בספורט (DeCastro-Ambrosetti, & Cho, 2011).

הקשר בין עמדות סטראוטיפיות ויחסי מורה-תלמידים

יחסי מורה-תלמידים הוא מרכיב אחד מבין שלושת המרכיבים העיקריים של אקלים כיתה (שני המרכיבים האחרים הם אווירה לימודית ואווירה חברתית) (Kaplan Toren & Seginer, 2015). הדגש ביחסי מורה-תלמידים מופנה לדאגה ולתגובות של המורה לתהליכים לימודיים ורגשיים שחווה התלמיד ונתינת דעת המורה על נקודת המבט של התלמיד (Pianta, La Paro, & Hamre, 2008). לאיכות היחסים בין המורה לתלמידים יש תרומה רבה לרווחתם הרגשית של התלמידים ולתפקודם הלימודי כפי שהם ניכרים ברמת המוטיבציה והמחויבות ללמידה (גייני, שגיא-שורץ, מרק ואביעזר, 2014). המחקר מלמד שיחסים חיוביים בין מורים לתלמידים מסייעים לתלמידים להסתגל לבית הספר ומחזקים בקרב התלמידים את תחושת הביטחון, את הנכונות לאתגרים ואת ההישגים בלימודים (Hamre & Pianta, 2001). יחסי מורים-תלמידים המאופיינים בקרבה, תחושת ביטחון, אמון, תקשורת חיובית, ציפיות גבוהות להצלחה בלימודים, יחסים שמעודדים קהילתיות ודאגה לכיתה תומכים בהתפתחות הרגשית של התלמידים ומעוררים תחושות חיוביות כלפי ההערכה העצמית, מוטיבציה חברתית ולימודית ומיומנויות חברתיות ולימודיות בפועל (Wentzel, 2010).

יחסים אלו קשורים בין השאר להערכת המורה את מסוגלות התלמיד (Stuhlman & Pianta, 2002). מחקרים שעסקו בציפיות אקדמיות של מורים מתלמידים, מצאו שמבנה פיזי ובעיקר משקל גופני משפיע על תפיסת המורה את התלמיד במונחים של יכולת אקדמית, יכולת חברתית, קבלה, עידוד והכוונה (Peterson, Puhl, & Luedicke, 2012; Lynagh, Cliff, & Morgahn, 2015). ייחוסים שליליים הנובעים ממשקל יתר הם בעלי משמעות בעיקר בקשר לבנות הן בגלל הסטנדרט המערבי ליופי המדגיש רזון, והן בשל המודעות הגבוהה של בנות לענייני משקל ויופי והדגש שהוריהן נותנים בעניינים אלו. המחקר של וילימו ועמיתיה (Villimez et al., 1986) שעסק בעמדות מורים ובדק את הקשר בין משקל גוף להיבטים אקדמיים (סקרנות, מוטיבציה ללמידה, מעורבות בשיעורים), יכולת אתלטית, מסוגלות חברתית (שיתוף פעולה חברתי, גמישות חברתית) ועצמאות (תחושת מסוגלות, בגרות נפשית, גמישות מחשבתית) מצא כי מורים נטו לייחס לתלמידות בעלות משקל עודף תכונות שליליות, כגון רמה נמוכה של מסוגלות עצמית

ומסוגלות חברתית. לעומת ממצאים אלו, לא מצאו החוקרים קשר בין משקל עודף של בנים לייחוסים שליליים באותן קטגוריות.

ממצאים דומים נמצאו גם במחקרם של פטרסון ועמיתיו (Peterson et al., 2012) שבדק את ההשפעה של משקל הגוף של התלמידים על תפיסותיהם וציפיותיהם של מורים לחינוך גופני. מחקר זה ומחקרים אחרים (Greenleaf & Weiller, 2005 ; Taylor, 2011) מצאו כי מורים נוטים לייחס תכונות שליליות, כגון עצלנות ורמה נמוכה של שיתוף פעולה חברתי, לתלמידים בעלי משקל עודף. גם מחקרים אלו הראו כי לעומת בנים, בנות חשופות יותר לייחוסים שליליים וסטראוטיפים כלפי יכולות אקדמיות, פיזיות וחברתיות על בסיס משקל עודף בלבד.

כמו כן נמצא כי הדימוי העצמי והישגיהם הלימודיים של תלמידים בעלי משקל עודף בבית הספר היסודי נמוכים יותר בשל היחס של המורים כלפיהם ולא בשל יכולת קוגניטיבית נמוכה יותר (MacCann & Roberts, 2013).

לסיכום, קשרי מורה-תלמיד מהותיים להתפתחות ותפקוד תלמידים בבית הספר. למורים יש תפקיד בטיפוח דימוי גוף חיובי בקרב התלמידים. חלק מהקושי של המורים נובע מהעמדות והאמונות של המורה כלפי חריגים כמו מראה חיצוני, ואלה עשויות להשפיע השפעה שלילית על הערכת המורה את מסוגלות התלמיד ולפגוע בקשר בין המורה לתלמיד. בקרב אנשי חינוך קיימות תפיסות סטראוטיפיות והן עשויות להשפיע בין השאר גם על היחסים בין המורים לתלמידיהם. כדי להעלות למודעות את נושא הסטראוטיפים ובמיוחד סטראוטיפים כלפי גוף, ובעיקר כלפי גוף האישה בקרב אנשי חינוך – מחקר זה ביקש לבדוק סטראוטיפים או העדר סטראוטיפים של סטודנטים לחינוך והוראה כלפי גוף האישה. מאחר שנמצא שסטראוטיפים כלפי גוף האישה הם תלויי תרבות, השתתפו במחקר זה סטודנטים לחינוך והוראה מתרבויות שונות (ערבים ויהודים חילוניים ודתיים).

שאלת והשערות המחקר

על סמך סקירת הספרות שאלת המחקר היא:

האם המשתתפים במחקר (סטודנטים להוראה ולחינוך) ייחסו תכונות שליליות לאישה בעלת משקל יתר ותכונות חיוביות לאישה בעלת משקל ממוצע?

השערות המחקר הן:

1. יימצאו הבדלים בין סטודנטים ערבים לסטודנטים יהודים במאפיינים שייחסו לנשים בעלות משקל יתר ונשים בעלות משקל ממוצע.
2. יימצאו הבדלים בין סטודנטים יהודים חילוניים לסטודנטיות חרדיות במאפיינים שייחסו לנשים בעלות משקל יתר ונשים בעלות משקל ממוצע.
3. בקרב סטודנטים יהודים וערבים יימצאו הבדלים בייחוס מאפיינים לאישה בעלת משקל יתר לעומת ייחוס מאפיינים לאישה בעלת משקל ממוצע.

שיטה

משתתפים

במחקר השתתפו 558 (391 נשים ו-167 גברים) סטודנטים בפקולטה לחינוך, מתוכם 145 ערבים ודרוזים ו-413 יהודים (124 סטודנטיות חרדיות). הסטודנטים היהודים החילוניים והסטודנטים הערבים והדרוזים היו סטודנטים להוראה, בעוד שהסטודנטיות החרדיות שהשתתפו במחקר למדו תואר שני במגמה לייעוץ חינוכי.

נתוני המחקר נאספו באוניברסיטה בצפון הארץ, שבה 13.7% מהסטודנטים הם ערבים מוסלמים ו-5.1% הם דרוזים. רוב (61.9%) הסטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטה זו הם נשים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2012).

כלי המחקר

הסטודנטים שהשתתפו במחקר השתתפות אנונימית נתבקשו לראות שתי תמונות של נשים, אישה שמשקלה ממוצע (BMI Body Mass Index בין 20 ל-25) ואישה שנייה מלאה (משקל יתר BMI מעל 40), ולענות על שני סוגים של שאלונים:

- 1. שאלון סגור:** עבור כל תמונה נתבקשו המשתתפים במחקר לענות על שתי שאלות "בת כמה האישה?" (בשנים) ו"מה מצבה המשפחתי?" (נשואה או לא נשואה). המשתתפים גיל ומצב משפחתי.
- 2. שאלון פתוח:** עבור כל תמונה נתבקשו המשתתפים במחקר לענות על השאלות "מה אתה חושב על האישה?" ו"מה לדעתך המקצוע שלה?". המטרה הייתה לבחון האם קיימים סטראוטיפים כלפי הגוף הנשי והאם קיימים הבדלי תרבות ביחסם של סטודנטים לחינוך והוראה לגוף הנשי. כמו כן ביקשנו לחשוף את הסטודנטים לנטייה של אנשים להסיק מסקנות על מאפייני אישיות של אדם על יסוד הופעה חיצונית בלבד.

הליך איסוף הנתונים

במהלך שנת הלימודים תשע"ד פנינו לסטודנטים שלומדים בחוג להוראה ובחוג לייעוץ חינוכי וביקשנו מהם לענות על השאלונים. הובהר לסטודנטים שהשתתפות במחקר היא אנונימית ובהתנדבות. אישור לעריכת המחקר התקבל מוועדת האתיקה באוניברסיטת Bowling Green State University.

הליך ניתוח הנתונים

את הכנת השאלון והליך תיקופו עשו עורכות המחקר. ניתוח הנתונים כלל שלושה שלבים. בשלב הראשון כל אחת מהחוקרות בנפרד עשתה ניתוח תוכן עבור כל ההיגדים שכתבו הסטודנטים. בשלב השני בחנו החוקרות תאוריות שרלוונטיות לתחומים שעלו בשלב הראשון, והוכן מחוון לקידוד ההיגדים. המחווון כולל את התחומים האלה: מאפיינים מקצועיים, אישיותיים, רגשיים, חברתי, מעמד חברתי, דימוי גוף ודימוי עצמי, מצב

בריאותי ומצב כלכלי חברתי (ראה פירוט הכלי בהמשך). בשלב השלישי כל אחת מהחוקרות בנפרד מיינה וסיווגה את ההיגדים על סמך המחווון (מהימנות בין בודקים $\alpha=.93$).

המחווון לשאלון הפתוח נכתב על סמך התחומים שעלו מההיגדים שרשמו הסטודנטים בתשובה על השאלות הפתוחות ועל יסוד תאוריות רלוונטיות. כל הדוגמאות הרשומות בסוגריים לקוחות מההיגדים שרשמו הסטודנטים.

מאפיינים מקצועיים סווגו על פי תאוריית ההכוונה המקצועית של הולנד (Holland, 1973) הכוללת שישה טיפוסים בחירה מקצועית: ריאליסטי (היי-טק, מהנדסת); חקרני (סטודנטית לדוקטורט, מבקרת ספרות); אומנותי (ארכיטקטית, צלמת); חברתי (רופאה, עובדת סוציאלית, יועצת חינוכית); יוזמתי (עורכת דין, אשת עסקים, שיווק); קונבנציונלי (מלצרית, פקידה). על סמך תשובות הסטודנטים הוספנו עוד שתי קטגוריות: מובטלת ועובדת משק בית.

מאפייני אישיות: הסתמכנו על תאוריית חמש התכונות הגדולות (Big Five Personality "Norman, 1963) (Traits). תאוריה הממפה את מאפייני האישיות על פי חמש תכונות בעלות השפעה ניכרת על אישיות האדם ועל הדרך שבה הוא מתנהג:

1. פתיחות לחוויות – כושר המצאה/סקרנות (יצירתית, אוהבת לטייל, יש לה עניין בנושאים רבים) לעומת עקבית/זהירה (לא אוהבת לשמוע דעות של אחרים עליה, מתרכזת בחיים של עצמה).
2. מצפונית – יעילה/מאורגנת (אסרטיבית, ערנית, נמרצת, אינטליגנטית, פרפקציוניסטית) לעומת רגועה/אדישה (מבולבלת, עצלנית, לא אחראית).
3. מוחצנת – חברותית/אנרגטית (סימפטית, פתוחה, בעלת חוש הומור) לעומת בודדה/מאופקת (שקטה).
4. נעימות – ידידותית/רחומה (נעימה, חביבה) לעומת אנליטית/מנותקת (ביישנית, מתכנסת בעצמה).
5. נירוטיות – רגישה/עצבנית (כעושה, רוטנת, מדוכאת) לעומת מוגנת/בטוחה בעצמה (בשליטה, בטוחה בעצמה, רגועה בטבעיות).

מאפיינים רגשיים סווגו על פי סולם דיפרנציאל סמנטי לרגשות ותחושות (המר-שמס, 1997). הסולם כולל חמישה זוגות של מצבים מנוגדים:

1. שמחה (צוחקת, אופטימית, עליזה) ועצובה (אומללה, לא מאושרת).
2. פעילה (מלאת חיים, חיונית) ופסיבית (משועממת, חסרת שליטה).
3. מתוחה (חסרת סבלנות, נתונה למצבי רוח) ורגועה (אין לה דאגות, שלוה).
4. קבלה עצמית (מרגישה נוח עם עצמה) וביקורתית כלפי עצמה (מרגישה נחותה ואשמה).
5. שבעת רצון מהחיים (מלאת אנרגיות) וחוסר שביעות רצון מהחיים (נואשת, מרירה, מתוסכלת).

מעמד חברתי קודד עבור תיאורים שצינו פופולריות (חברותית, יוצרת קשרים חברתיים) וחוסר פופולריות (מסתייגת מחברה, אין לה הרבה חברים); **דימוי גוף ודימוי עצמי** – הבחנו בין היגדים שנגעו לדימוי גוף חיובי או שלילי נמוך או גבוה; **מצב בריאותי** קודד עבור היגדים שנגעו לאורח חיים בריא (שומרת על גופה, עוסקת בספורט) או בעיות בריאות (מחלות, הפרעות אכילה); **ומצב כלכלי-חברתי** קודד עבור תיאורים שנגעו למצב חברתי גבוה (עשירה) או נמוך (ענייה, נתמכת על ידי ביטוח לאומי).

ממצאים

תחילה נבדקו שתי ההשערות הראשונות הדנות בהבדלי תרבות. על פי ההשערות ימצאו הבדלים בין ערבים ליהודים והבדלים בין יהודים חילוניים לסטודנטיות יהודיות חרדיות במאפיינים שייחסו לנשים בעלות משקל יתר ולנשים בעלות משקל ממוצע. עבור כל תמונה בנפרד (אישה בעלת משקל יתר ואישה בעלת משקל ממוצע) נערך מבחן χ^2 לבחינת הקשרים בין רקע תרבותי (ערבים, יהודים חילוניים ויהודיות חרדיות) ומגדר ובין עמדותיהם של המשתתפים על פי התחומים שתוארו במחוו. נמצא הבדל תרבותי מובהק אחד עבור התמונה של אישה בעלת משקל יתר ומצב משפחתי ($\chi^2(2, n=250)=12.43, p=.002$). על פי תפיסתם של 71% מהסטודנטים הערבים האישה בעלת משקל יתר נשואה, לעומת 58% מהסטודנטיות החרדיות ו-44% מהסטודנטים היהודים החילוניים.

לסיכום, השערת המחקר הראשונה שיימצאו הבדלים בין סטודנטים ערבים לסטודנטיות חרדיות והשערת המחקר השנייה שיימצאו הבדלים בין סטודנטים יהודים חילוניים לסטודנטיות יהודיות חרדיות במאפיינים שייחסו לנשים בעלות משקל יתר ונשים בעלות משקל ממוצע, אוששו חלקית; לא נמצאו הבדלים על רקע תרבותי פרט להבדל אחד שסטודנטים ערבים בשונה מן הסטודנטים היהודים (חילוניים וחרדיות) שייחסו לאישה המלאה מצב משפחתי – נשואה.

כדי לבדוק את השערת המחקר השלישית, כי ימצאו הבדלים בקרב סטודנטים ערבים וסטודנטים יהודים ביחד במאפיינים שייחסו לאישה בעלת משקל יתר לעומת מאפיינים שייחסו לאישה בעלת המשקל הממוצע נערך מבחן χ^2 עבור כל המדגם, לבדיקת קשרים בין הדמות בתמונה (אישה בעלת משקל יתר ואישה בעלת משקל ממוצע) ובין מאפיינים מקצועיים (לוח 1), מאפיינים אישיותיים (לוח 2), מאפיינים רגשיים (לוח 3), מעמד חברתי, דימוי גוף ודימוי עצמי, מצב משפחתי, מצב בריאותי ומצב חברתי כלכלי.

**לוח 1: הבדלים (χ^2) במאפיינים מקצועיים
בין אישה בעלת משקל עודף לאישה בעלת משקל ממוצע**

P	χ^2	אישה בעלת משקל ממוצע	אישה בעלת משקל יתר	מאפייני מקצוע
.000	185.83	3 1.2%	92 43.4%	מובטלת
		33 13.7%	16 7.5%	עקרת בית
		1 .4%	5 2.4%	מקצוע ריאליסטי
		31 12.9%	20 9.4%	מקצוע חברתי
		50 20.7%	66 31.1%	מקצוע קונבנציונלי
		74 30.7%	4 1.9%	מקצוע יוזמתי
		49 20.3%	9 4.2%	מקצוע אמנותי

**לוח 2: הבדלים (χ^2) במאפיינים אישיותיים (חמש הגדולות)
בין אישה בעלת משקל עודף לאישה בעלת משקל ממוצע**

P	χ^2	אישה בעלת משקל ממוצע	אישה בעלת משקל יתר	מאפייני אישיות
.005	7.84			מוחצנת
		7 77.8%	2 16.7%	חברותית/אנרגטית
		2 22.2%	10 83.3%	בודדה/מאופקת
.000	72.81			מצפונית
		0	41 93.2%	רגועה/אדישה
		40 100%	3 6.8%	יעילה מאורגנת
.000	28.70			נוירוטית
		3 15.8%	48 82.8%	רגישה/עצבנית
		16 84.2%	10 17.2%	מוגנת/בטוחה
.003	8.86			פתיחות לחוויות
		1 9.1%	9 69.2%	עקבית/זהירה
		10 90.9%	4 30.8%	כושר המצאה/סקרנות

לוח 3: הבדלים (χ^2) במאפיינים רגשיים בין אישה בעלת משקל עודף לאישה בעלת משקל ממוצע

P	χ^2	אישה בעלת משקל ממוצע	אישה בעלת משקל יתר	מאפיינים רגשיים
.000	67.20			שמחה/עצובה
		65 95.6%	23 29.1%	שמחה
		3 4.4%	56 70.9%	עצובה
.000	21.09			רגועה/מתוחה
		15 78.9%	4 13.3%	רגועה
		4 21.1%	26 86.7%	מתוחה
.000	30.94			שבעת רצון מהחיים /איננה שבעת רצון מהחיים
		30 100%	5 26.3%	שבעת רצון מהחיים
		0	14 73.7%	איננה שבעת רצון מהחיים

ניתוח הנתונים הראה הבדלים בין המאפיינים שמייחסים הסטודנטים לאישה בעלת משקל יתר ובין המאפיינים שמייחסים הסטודנטים לאישה בעלת משקל ממוצע. השערת המחקר אוששה. המשתתפים במחקר ייחסו תכונות שליליות לאישה בעלת משקל יתר ותכונות חיוביות לאישה בעלת משקל ממוצע.

בבחינת המאפיינים המקצועיים נמצא שאחוז גבוהה של הסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל יתר כמובטלת, ואילו אישה בעלת משקל ממוצע נתפסת כעובדת במקצועות הדורשים יוזמה ומקצועות אומנותיים (לוח 1).

בבחינת מאפיינים אישיותיים הסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל יתר כבודדה/מאופקת, רגועה/אדישה, רגישה/עצבנית, עקבית/זהירה, לעומת אישה בעלת משקל ממוצע שנתפסת כחברותית/אנרגטית, יעילה/מאורגנת, מוגנת/בטוחה בעצמה ובעלת כושר המצאה/סקרנית (לוח 2).

בבחינת מאפיינים רגשיים הראו הממצאים שלושה הבדלים מובהקים: הסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל יתר כאישה עצובה, מתוחה שאינה שבעת רצון מהחיים לעומת אישה בעלת משקל ממוצע שנתפסת כאישה שמחה, רגועה ושבעת רצון מהחיים (לוח 3).

בבחינת המעמד החברתי נמצאו הבדלים מובהקים בין הייחוס לאישה בעלת משקל יתר לעומת אישה בעלת משקל ממוצע ($\chi^2(2, n=183)=113.78, p=.001$). 81.3% תפסו את האישה בעלת משקל יתר כלא פופולרית בעוד ש-97.6% תפסו את האישה בעלת משקל ממוצע כפופולרית.

הבדלים מובהקים נמצאו בבחינת הן דימוי גוף ($\chi^2(2, n=99)=83.89, p=.001$), והן דימוי

עצמי $(\chi^2(2, n=145)=129.40, p=.001)$. 93.2% דירגו בציון נמוך את האישה בעלת משקל יתר בדימוי גוף ו-93.5% ייחסו לה דימוי עצמי נמוך. לעומת זאת, 100% מההיגדים שעסקו בדימוי גוף חיובי ייחסו לאישה בעלת משקל ממוצע, כמו כן 100% מההיגדים שעסקו בדימוי עצמי גבוה ייחסו לאישה בעלת משקל ממוצע.

נמצאו הבדלים מובהקים בבחינת מצב משפחתי $(\chi^2(2, n=538)=80.75, p=.001)$. 53.3% מהסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל יתר כנשואה ו-83.4% מהסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל ממוצע כלא נשואה.

נמצאו הבדלים מובהקים בבחינת המצב הבריאותי $(\chi^2(2, n=132)=114.93, p=.001)$. 99% מהסטודנטים תופסים את האישה בעלת משקל יתר כאישה שיש לה בעיות בריאות לעומת 93.3% מהסטודנטים שתופסים את האישה בעלת משקל ממוצע כאישה בעלת סגנון חיים בריא.

נמצאו הבדלים מובהקים בבחינת מצב חברתי-כלכלי $(\chi^2(2, n=46)=46, p=.001)$. 100% מההיגדים שייחסו למעמד חברתי-כלכלי נמוך ייחסו לאישה בעלת משקל יתר בעוד ש-100% מההיגדים שייחסו למעמד חברתי-כלכלי גבוה ייחסו לאישה בעלת משקל ממוצע.

לבחינת הבדלי גיל בין שתי התמונות נערך מבחן t test ונמצא שהאישה בעלת משקל גוף יתר $(M=42.25, SD=7.12)$ לעומת אישה בעלת משקל גוף ממוצע $(M=33.82, SD=5.47)$ נתפסה מבוגרת יותר במובהק $t(507)=14.83, p<.001$.

חשוב לנו לציין שמתוך כל המדגם של המשתתפים במחקר, 18 סטודנטים הביעו חוסר נכונות לתאר מאפיינים אישיים על סמך הופעה חיצונית בלבד (דוגמאות, "לא ניתן לצפות ממראה עיניים באופייה של האישה הזו...", "קשה לי להניח הנחות לגבי אופייה אך ורק על פי התמונה").

לסיכום לא נמצאו הבדלים תרבותיים באופן שתופסים סטודנטים ערבים, יהודים חילוניים ויהודיות חרדיות את המאפיינים התעסוקתיים, האישיים, הבריאותיים והכלכליים של האישה בעלת משקל יתר לעומת האישה בעלת משקל ממוצע. כל הסטודנטים שהשתתפו במחקר ייחסו תכונות חיוביות לאישה בעלת משקל ממוצע (יוזמת בתחום התעסוקה, סקרנית, אנרגטית) ותכונות שליליות לאישה בעלת משקל יתר (מובטלת, בודדה, עצובה).

מכאן עולה שבקרב הסטודנטים להוראה לא קיימים הבדלים תרבותיים בדרך שהם תופסים את גוף האישה והסטראוטיפים שהם מייחסים לגוף האישה הם מעבר לקשר התרבותי.

דיון

סטראוטיפים כלפי אנשים עם משקל יתר מלווים אותם לכל אורך מעגל החיים החל מגיל הגן ובית הספר היסודי, וכלה בגיל ההתבגרות ובמוסדות להשכלה גבוהה. מחקר זה התמקד בתפיסות של סטודנטים לחינוך והוראה את גוף האישה על סמך מראה חיצוני בלבד. בבחינת ההבדלי התרבות בין ערבים ליהודים חילוניים ודתיים נמצא הבדל אחד

בלבד, סטודנטים ערבים לעומת הסטודנטים היהודים (חילוניים וחרדיות) ייחסו לאישה המלאה מצב משפחתי – נשואה. ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקרים אחרים שבחנו הבדלים תרבותיים והראו הבדלים תרבותיים בהערכת דמויות קיצוניות, למשל משתתפים מאוגנדה לעומת משתתפים מבריטניה העריכו דמויות של נשים בעלות משקל גבוה וגברים רזים מושכים יותר (Furnham & Baguma, 1994). במחקר אחר, תלמידים אמריקאים לעומת תלמידים אוסטרלים דיווחו על תדירות גבוהה של דיאטות ודאגה למשקל גופם (Tiggemann & Rothblum, 1988). במחקר זה נמצא ספציפית הבדל בין תפיסה של סטודנטים ערבים לעומת סטודנטים יהודים. תמיכה בהבדלים בין ערבים ויהודים בהקשר של דימוי גוף נשי נמצאה במחקר שנערך בישראל ובחן בין השאר הבדלי תרבות בין סטודנטים ערבים ליהודים בשביעות הרצון ממבנה גופם. במחקר זה נבדקו כמה ממדים של דימוי גוף ושביעות רצון ממבנה הגוף ונמצא הבדל אחד: סטודנטיות יהודיות משקיעות את מרב מאמציהן לשנות את משקל גופן לעומת הסטודנטיות הערביות (Safir, Flaisher-Kellner, & Rosenmann, 2005). ממצאים אלה מחזקים את הטענה בדבר השפעה תרבותית על תפיסת הגוף הנשי. בחברות לא מערביות קושרים לנשים מלאות ייחוסים חיוביים של בריאות פיזית, פוריות ונשיות (Furnham & Baguma, 1994; Tiggemann & Rothblum, 1988).

שאר ממצאי מחקר זה מציינים טווח רחב של מאפיינים סטראוטיפיים שייחסו מרבית הסטודנטים, פרחי ההוראה וסטודנטיות ליעוץ חינוכי לגוף האישה. הסטודנטים במחקר זה ייחסו תכונות שליליות לאישה בעלת משקל יתר ותכונות חיוביות לאישה בעלת משקל ממוצע. ממצאים אלו נמצאים בהלימה עם ממצאי מחקרים קודמים שעסקו בבחינת דעות קדומות וסטראוטיפים כלפי גוף האישה (Puhl & Heuer, 2009; Hawkins, Richards, Granley, & Stein, 2004). יתרה מזו, אף שהסטודנטים שהשתתפו במחקר באים מתרבויות שונות והביאו עמם ללימודים באוניברסיטה ערכים, אמונות ועמדות למיניהן, לא אוששו השערות המחקר שיימצאו הבדלים תרבותיים בייחוס תכונות ומאפיינים לאישה בעלת משקל יתר לעומת אישה בעלת משקל ממוצע, אלא נמצא דמיון רב בין הסטודנטים בייחוסים הסטראוטיפיים לגוף האישה מלבד הרקע התרבותי או הבדלי מגדר. ראוי לשער כי הדמיון בין ערבים ליהודים (יהודים חילוניים ויהודיות חרדיות) ביחס הסטראוטיפי לגוף האישה, טמון בעובדה שכל הסטודנטים נחשפו במהלך לימודיהם לאידיאל הגוף הנשי המערבי. תמיכה להנחה זו אפשר למצוא במחקרים קודמים שמצאו אף הם, שנשים ערביות שלמדו באוניברסיטאות מערביות אימצו נורמות מערביות. לדוגמה נשים ערביות שלמדו באוניברסיטה האמריקאית בקהיר, חשו שמבנה גוף רזה ממבנה הגוף שלהן כיום זהו האידיאל שלהן (Ford, Dolan, & Evans, 1990). יתרה מזו, במחקר שהשתתפו בו שתי קבוצות של נשים ערביות שלמדו באוניברסיטאות באנגליה ובקהיר, נמצא כי לנשים הערביות שגרו באנגליה לפחות ארבע שנים, היו יותר עמדות חריגות כלפי אכילה ורמה גבוהה של בעיות אכילה לעומת סטודנטיות שגרו בקהיר (Nasser, 1986). לבסוף במחקר שנערך לאחרונה בישראל, לא נמצאו הבדלים בין סטודנטים ערבים ליהודים באשר לדימוי הגוף האידיאלי (Safir et al., 2005). יש חוקרים שטוענים שיתכן שחשיפה לתקשורת מערבית תורמת אף היא לתפיסות אלו כלפי משקל

ודימוי גוף (Musaiger & Al-Mannai, 2014). כך על אף שמחקרים בין-תרבותיים מציינים שהמניע לרזון או הסטיגמה כלפי אנשים שמנים אינו אוניברסלי, חשיפה לאידיאל הגוף בתרבות המערבית יכולה להביא לידי הפנמה של תפיסות מערביות כלפי גוף האישה. יש חוקרים שטוענים שבשל התרחבות הגלובליזציה, דגש רב מושם בגודל ובמבנה הגוף גם בקרב אלו שבאופן מסורתי-תרבותי לא צידדו בערכים אלו (Mahmud & Crittenden, 2007).

ממצאי מחקר זה מדגישים את הממצא שדעות קדומות וסטראוטיפים כלפי נשים בעלות משקל יתר הם שכיחים. המשתתפים במחקר זה למדו בפקולטה לחינוך וכולם עתידים לעבוד עם תלמידים בבתי הספר. מתוך ממצאי מחקר זה מתחדדים הצורך והחשיבות להפגיש את הסטודנטים פרחי ההוראה עם החשיבות בכיבוד הופעה חיצונית ומודעות למגוון רחב בקרב התלמידים ושוני ביניהם, כמו הקשבה לצרכים הלימודיים והפסיכולוגיים למיניהם של תלמידיהם. משימה זו חשובה במיוחד לנוכח העובדה שמרבית המורים בישראל מלמדים בבתי ספר פלורליסטים ובכיתות הטרוגניות. השכיחות הטבעית של דעות קדומות מעוררת את השאלה כיצד מורים יצליחו לספק שוויון הזדמנויות בחינוך לכל התלמידים בלי קשר להופעתם החיצונית. מתוך המחקרים עולה הטענה כי לדעות קדומות שהמורה מאמין בהן יש השפעה ניכרת על התלמידים. לדוגמה מחקרים הראו שהופעה פיזית של התלמידים נמצאה קשר ישיר לציפיות המורים כלפי האינטליגנציה של התלמיד, מידת המקובלות החברתית ומוטיבציה ללמידה (Clifford & Walster, 1973). כמו כן נמצא כי בקרב פרחי הוראה קיימות דעות קדומות על בסיס הופעה חיצונית, מין וגזע (DeCastro-Ambrosetti & Cho, 2011), עוני ושייכות לקבוצות מיעוט (Kumar & Hamer, 2013).

על סמך ממצאי מחקר זה, אי אפשר להתעלם מסטראוטיפים של פרחי הוראה בישראל כלפי הופעה חיצונית, תופעה שיכולה להביא לידי יחס לא שוויוני בכיתה ובעקבותיה חוסר שוויון הזדמנויות בחינוך. ממצאים אלו מדגישים עד כמה חשוב לסייע לפרחי ההוראה בתהליך הכשרתם בהתמודדות עם דעותיהם הקדומות. אכן, מעט מאמצים נעשים בכיוון זה ותוצאותיהם מוגבלות. אולם בבדיקה שנערכה בתחילת הכשרת מורים ובתום ההכשרה, מצאו החוקרות קומר והמר (Kumar & Hamer, 2013) ירידה בדעות קדומות של פרחי הוראה. בדומה נמדדו הצלחה והפחתה בדעות קדומות כלפי מראה חיצוני לאחר התערבות שיועדה לפרחי הוראה ומורים בפועל מתוך פעילות אינטרנטית (Hague & White, 2005).

כיוון שכך, בהכשרה להוראה אנחנו ממליצות לטפח בקרב הסטודנטים פרחי ההוראה מודעות גבוהה לתפיסות ועמדות שלהם כלפי הגוף וכלפי ההבדלים במראה חיצוני ולהגביר את מודעותם לשונות בקרב התלמידים.

מגבלות המחקר והצעות למחקר בעתיד

- מרבית הסטודנטים שהשתתפו במחקר זה הם סטודנטים להוראה במהלך המחצית הראשונה ללימודיהם בהכשרת מורים וחינוך (סמסטר שלישי ללימודיהם). מאחר

שהכשרת מורים ואנשי חינוך כוללת קורסים בפסיכולוגיה חינוכית וחברתית, כמו קורסים בניווט כיתה, חשוב לבדוק את העמדות של הסטודנטים בתום ההכשרה. ייתכן שלאחר ההכשרה יהיה שינוי בתפיסות הסטראוטיפיות של הסטודנטים.

- מכיוון שהמורים הם דמויות בעלות משמעות בחיי התלמידים ומשמשות מודל לחיקוי, יש לבדוק באיזו מידה הנטייה של המורה לסטראוטיפים משפיעה על הגישה של התלמידים כלפי האחר / השונה.
- במחקר זה נבדקו תפיסות של סטודנטים להוראה ולחינוך, גברים ונשים ערבים ויהודים (חילוניים ודתיים) כלפי הגוף הנשי. בשל המגמה המתחזקת באשר לשוויון בין המינים חשוב במידה שווה לבדוק האם קיימות תפיסות דומות גם כלפי הגוף הגברי.

השלכות על העבודה החינוכית של מורים ויועצים חינוכיים

ממצאי מחקר זה מעידים על כך שקיימת בחברה הישראלית (ערבים, יהודים חילוניים ויהודים דתיים) נטייה לייחס לגוף האישה תכונות בעלות אופי סטראוטיפי. מאחר שהתפיסה הסטראוטיפית חוצה גבולות של תרבויות ומעמדות, לבית הספר ולמערכת החינוכית יש תפקיד עיקרי הן במניעה והן בהתערבות בכל הנוגע לתפיסות ועמדות סטראוטיפיות כלפי האחר וספציפית כלפי תלמידים בעלי משקל עודף. מתוך כך אנחנו ממליצות להדגיש את החשיבות להגברת המודעות בשלושה עניינים: הכשרת מורים, התפתחות מקצועית של מורים בעבודה בבית הספר ועבודה עם תלמידים.

- בתוכניות להכשרת מורים מומלץ לשים דגש בשלושה נושאים עיקריים: 1. הגברת המודעות של הצוות החינוכי לאמונות כלפי משקל וההשפעות ההתנהגותיות של המורים; 2. הגברת הידע לגבי הנסיבות להשמנת יתר; 3. שיפור מיומנויות להתמודדות עם השמנת יתר בקרב מתבגרים (Neumark-Sztainer et al., 1999). בראיה רחבה יותר יש להגדיר מחדש את חזון הכשרת המורים כדי לקדם את כלל התלמידים, יש לגבש את תוכנית ההכשרה כך שתעודד ותחזק את יכולת המורים לקבל את כלל התלמידים כפי שהם, ולטפח את מיומנויות המורים למודעות ורפלקציה באשר ליחסם עם התלמידים (Kumar & Hamer, 2013).
- במהלך העבודה כמורים בבית הספר חשוב שאנשים שעוסקים בחינוך ועובדים עם תלמידים יהיו רגישים ויטפחו מודעות לדעות קדומות וסטראוטיפים. בתי הספר צריכים לפתח תוכניות שמטרתן לזהות מודעות לסטיגמות כלפי משקל ולהקנות למורים מיומנויות הן להפחת התפיסה הסטראוטיפית והן להתמודדות כלפי תגובות לילדים עם משקל יתר (Lynagh et al., 2015).
- תלמידים – מכיוון שנמצא שחוסר שביעות רצון ממבנה הגוף משפיע על הרווחה הנפשית ועל הבריאות הפיזית של ילדות ומתבגרות (Skemp-Arlt, 2006), ובשל הקשר בין דימוי גוף שלילי לפתולוגיה הקשורה באכילה ולתחושת קוהרנטיות נמוכה (לצר, ספיבק וציישנסקי, 2013), יש חשיבות רבה לתכנית מניעה הממוקדת בדימוי גוף, ויהוי מקורות החוסן הנפשי של תלמידים ותלמידות מתוך דגש בפיתוח יכולת

העמידה שלהם בפני לחצים חברתיים. חשוב לזכור שהמורים הם דמויות לחיקוי עבור התלמידים ולכן יחסם השוויוני כלפי כלל התלמידים ישתקף גם בתפיסות של התלמידים כלפי עצמם וכלפי האחר.

מקורות

גולדין, ס' (2002). אנורקסיה בישראל או "אנורקסיה ישראלית"? כמה הערות על "תסמונת תלוית-תרבות" בהקשר גלוקלי. **סוציולוגיה ישראלית**, (ד'1), 105-141.

גיני, מ', שגיא-שורץ, א', מרק, צ' ואביעזר, א' (2014). יחסי מורה-תלמיד חיוביים כ"בסיס-בטוח" לרווחתו הרגשית של הילד, למחויבותו הלימודית ולתפקודו בבית הספר. **מגמות, מט(3)**, 480-512.

המר-שמש, ר' (1997). **תגובות רגשיות לציורים של סכיזופרניים ונורמליים** (עבודת מוסמך). אוניברסיטת חיפה.

לירן-אלפר, ד' וקמה, ע' (2007). **עיצוב הגוף וחיטוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית**. תל אביב: מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה, הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת תל-אביב.

ליכטינגר, ע' (2013). המפגש עם "האחר" בכיתה: פדגוגיה מותאמת לתלמידים בהדרה. בתוך י' פויס (עורכת), **ספר המאמרים של הכנס "דרך האחר"** (עמ' 119-110). קרית טבעון: ביה"ס ללימודי מוסמך, הפקולטה ללימודים מתקדמים, אורנים - המכללה האקדמית לחינוך.

לצר, י', ספיבק, ז' וציישינסקי, א' (2013). הקשר בין תחושת קוהרנטיות לבין פתולוגיה הקשורה באכילה ודימוי גוף בקרב מתבררות בישראל: זיהוי קבוצות סיכון. **מפגש לעבודה החינוכית-סוציאלית**, 38, 31-54.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2005). **ישראל במספרים**. ירושלים: המחבר. אוחזר מתוך http://www.cbs.gov.il/publications/isr_in_n05h.pdf

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2012). **השכלה גבוהה בישראל**. ירושלים: המחבר. פלוריאן, ו' (1977). עמדות כלפי אנשים עם נכות פיזית – השוואה בין נוער יהודי לערבי בישראל. **מגמות, כג**, 184-192.

שלג, י' (2000). **הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל**. ירושלים: כתר.

Barker, R. G. (1948). The social psychology of physical disability. *Journal of Social Issues*, 4(4), 28-38.

Brown, T. A., Cash, T. F., & Mikulka P. J. (1990). Attitudinal body-image assessment: Factor analysis of the body-self relations questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 55(1-2), 135-144.

- Carmona, J., Tornero-Quiñones, I., & Sierra-Robels, A. (2015). Body image avoidance behaviors in adolescence: A multilevel analysis of contextual effects associated with the physical education class. *Psychology of Sport and Exercise, 16*(3), 70-78.
- Carr, D., & Friedman, M. A. (2005). Is obesity stigmatizing? Body weight, perceived discrimination and psychological well-being in United States. *Journal of Health and Social Behavior, 46*(3), 244-259.
- Cash, T. F. (2004). Body image: Past, present, and future. *Body Image, 1*(1), 1-5.
- Cash, T. F., & Fleming, E. C. (2002). The impact of body image experiences: Developmental of body image quality of life inventory. *International Journal of Eating Disorders, 31*(4), 455-460.
- Clifford, M. M., & Walster, E. (1973). The effect of physical attractiveness on teacher expectation. *Sociology of Education, 46*(2), 248-258.
- Collins, P. H. (1990). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Boston: Unwin Hyman.
- Crandall, C. S., D'Anello, S., Sakalli, N., Lazarus, E., Nejtardt, G. W., & Feather, N. T. (2001). An attribution-value model of prejudice: Anti-fat attitudes in six nations. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27*(1), 30-37.
- Crago, M., & Shisslak, C. M. (2003). Ethnic differences in dieting, binge eating, and purging behaviors among American females: A review. *Eating Disorders, 11*(4), 289-304.
- DeCastro-Ambrosetti, D., & Cho, G. (2011). A look at "lookism": A critical analysis of teachers' expectations based on students appearance. *Multicultural Education, 18*(2), 51-54.
- Flum, H., & Cinamon, R. G. (2006). Socio-cultural differences between Jewish and Arab teachers' attitudes toward career education in Israel. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 6*(2), 123-140.
- Ford, K. A., Dolan, B. M., & Evans, C. (1990). Cultural factors in the eating disorders: A study of body shape preferences of Arab students. *Journal of Psychosomatic Research, 34*(5), 501-507.
- Fowler-Brown, A. G., Ngo, L. H., Phillips, R. S., & Wee, C. C. (2010). Adolescent obesity and future college degree attainment. *Obesity, 18*(6), 1235-1241.
- Furnham, A., & Baguma, M. A. (1994). Cross-cultural differences in the evaluation of male and female body shape. *International Journal of Eating Disorders, 15*(1), 81-89.

- Galal, O. M. (2002). The nutrition transition in Egypt: Obesity, under nutrition and the food consumption context. *Public Health Nutrition*, 5, 141-148.
- Gluck, M. E., & Geliebter, A. (2002). Body image and eating behaviors in orthodox and secular Jewish women. *Journal of Gender Specific Medicine*, 5(1), 19-24.
- Grabe, S., & Hyde, J. S. (2006). Ethnicity and body dissatisfaction among women in the United States: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 132(4), 622-640.
- Greenleaf, C., & Weiller, K. (2005). Perceptions of youth obesity among physical educators. *Social Psychology of Education*, 8(4), 407-423.
- Grosick, T. L., Talbert-Johnson, C., Myers, M. J., & Angelo, R. (2013). Assessing the landscape: Body Image values and attitudes among middle school boys and girls. *American Journal of Health Education*, 44(1), 41-52.
- Hague, A. L., & White, A. A. (2005). Web-based intervention for changing attitudes of obesity among current and future teachers. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 37(2), 58-66.
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and trajectory of children's school outcomes through eighth-grade. *Child Development*, 72(2), 625-638.
- Hamilton, D. L., & Trolie, T. K. (1986). Stereotypes and stereotyping: An overview of the cognitive approach. In J. F. Dovidio & S. L. Gaerther (Eds.), *Prejudice, discrimination and racism* (pp. 127-163). Orlando, FL: Academic Press.
- Hawkins, N., Richards, P. S., Granley, H. M., & Stein, D. M. (2004). The impact of exposure to thin ideal media image on women. *Eating Disorders*, 12(1), 35-50.
- Holland, J. L. (1973). *Making vocational choices: A theory of careers*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Hovell, M. F., Zakarian, J. M., Wahlgren, D. R., & Matt, G. E. (2000). Reducing children's exposure to environmental tobacco smoke: The empirical evidence and directions for future research. *Tob Control*, 9(suppl. 2), ii40-ii47.
- Jimenez-Cruz, A., Castellon-Zaragoza, A. M., Garcia-Gallardo, J. L., Bacardi-Gascon, M., & Hovell, M. F. (2008). Strong beliefs on personal responsibilities

- and negative attitudes towards the child obesity among teachers and parents. *Rev Biomed*, 19, 84-91.
- Kalter-Leibovici, O., Atamna, A., Lubin, F., Alpert, G., Gillon Keren, M., Murad, H., . . . Goldbourt, U. (2007). Obesity among Arabs and Jews in Israel: A population-based study. *The Israel Medical Association Journal*, 9(7), 525-530.
- Kaplan Toren, N., & Seginer, R. (2015). Classroom climate, parental educational involvement, and student school functioning in early adolescence: A longitudinal study. *Social Psychology of Education*, 18(4), 811-827.
- Kim, K. H., Sobal, J., & Wethington, E. (2003). Religion and body weight. *International Journal of Obesity*, 27(4), 469-477.
- Kumar, R., & Hamer, L. (2013). Preservice teachers' attitudes and beliefs toward student diversity and proposed instructional practices: A sequential design study. *Journal of Teacher Education*, 64(2), 162-177.
- Latner, J. D., & Stunkard, A. J. (2003). Getting worse: The stigmatization of obese children. *Obesity Research*, 11(3), 452-456.
- Latzer, Y., Vander, S., & Gilat, I. (2008). Socio-Demographic characteristics of eating disorder patients in an outpatient clinic: A descriptive epidemiological study. *European eating disorders review*, 16(2), 139-146.
- Lifshitz, H., & Glauberman, R. (2002). Religious and secular students' sense of self-efficacy and attitudes towards inclusion of pupils with intellectual disability and other types of needs. *Journal of Intellectual Disability Research*, 46(5), 405-418.
- Lynagh, M., Cliff, K., & Morgan, P. J. (2015). Attitudes and beliefs of nonspecialist and specialist trainee health and physical education teachers toward obese children: Evidence for "Anti-Fat" bias. *Journal of School Health*, 85(9), 595-603.
- MacCann C., & Roberts, R. D. (2013). Just as smart but not as successful: Obese students obtain lower school grades but equivalent test scores to nonobese students. *International Journal of Obesity*, 37(1), 40-46.
- Macrae, C. N., Bodenhausen G. V., Milne A. B., & Jetten J. (1994). Out of mind but back in sight: Stereotypes on the rebound. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(5), 808-817.

- Mahmud, N., & Crittenden, N. (2007). A comparative study of body image of Australian and Pakistani young females. *British Journal of Psychology*, 98(2), 187-197.
- McKinley, N. M. (1999). Women and objectified body consciousness: Mothers' and daughters' body experience in cultural, developmental, and family context. *Developmental Psychology*, 35(3), 760-769.
- McKinley, N. M., & Hyde, J. S. (1996). The objectified body consciousness scale: Developmental and validation. *Psychology of Women Quarterly*, 20(2), 181-215.
- Miller, K. J., Gleaves, D. H., Hirsch, T. G., Green, B. A., Snow, A. C., & Corbett, C. C. (2000). Comparisons of body image dimensions by race/ethnicity and gender in university population. *International Journal of Eating Disorders*, 27(3), 310-316.
- Musaiger, A., O., & Al-Mannai, M. (2014). Association between exposure to media and body weight concern among female university students in five Arab countries: A preliminary cross-cultural study. *Journal of Biosocial Science*, 46(2), 240-247.
- Nasser, M. (1997). *Culture and weight consciousness*. London, New York: Routledge.
- Nasser, M. (1986). Comparative study of the prevalence of abnormal eating attitudes among Arab female students of both London and Cairo Universities. *Psychological medicine*, 16(3), 621-625.
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 574-583.
- Neumark-Sztainer, D., Story, M., & Harris, T. (1999). Beliefs and attitudes about obesity among teachers and school health care providers working with adolescents. *Journal of Nutrition Education*, 31(1), 3-9.
- Osadan, R., & Safir, Y. (2014). The importance of establishing primary school programs to form positive body image. *Journal of Educational and Human Development*, 3(4), 167-170.
- Peterson, J. L., Puhl, R. M., & Luedicke, J. (2012). An experimental assessment of physical educators' expectations and attitudes: The importance of student weight and gender. *Journal of School Health*, 82(9), 432-440.
- Pianta, R. C., La Paro, K. M., & Hamre, B. K. (2008). *Classroom assessment scoring system (CLASS): Manual, K-3*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes.

- Phares, V., Steinberg, A. R., & Thompson, J. K. (2004). Gender differences in peer and parental influences: Body image disturbance, self-worth, and psychological functioning in preadolescent children. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(5), 421-429.
- Puhl, R., & Brownell, K. D. (2001). Bias, discrimination, and obesity. *Obesity Research*, 9(12), 788-805.
- Puhl, R. M., & Heuer, C. A. (2009). The stigma of obesity: A review and update. *Obesity*, 17(5), 941-964.
- Rasheed, P. (1998). Perception of body weight and self-reported eating and exercise behavior among obese and non-obese women in Saudi Arabia. *Public Health*, 112(6), 409-414.
- Richardson, V. (1996). The role of attitudes and beliefs in learning to teach. In J. Sikula, T. J. Buttery, & E. Guyton (Eds.) *Handbook of research on teacher education* (2nd ed., pp. 102-119). New York: Macmillan.
- Rudolph, C. W., Wells, C. L., Weller, M. D., & Baltes, B. B. (2009). A meta-analysis of empirical studies of weight bias in the workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 74(1), 1-10.
- Safir, M. P., Flaisher-Kellner, S., & Rosenmann, A. (2005). When gender differences surpass cultural differences in personal satisfaction with body shape in Israeli college students. *Sex Roles*, 52(5-6), 369-378.
- Skemp-Arlt, K. M. (2006). Body image dissatisfaction and eating disturbances among children and adolescents. *Journal of Physical Education, Recreation and dance*, 77(1), 45-51.
- Stone, O., & Werner, P. (2012). Israeli dietitians' professional stigma attached to obese patients. *Qualitative Health Research*, 22(6), 768-776.
- Stuhlman, M. W., & Pianta, R. C. (2002). Teachers' narratives about their relationships with children: Associations with behavior in classrooms. *School Psychology Review*, 31(2), 148-163.
- Su, W., & Aurelia, D. S. (2012). Preschool children's perceptions of overweight peers. *Journal of Early Childhood Research Quarterly*, 10(1), 19-31.
- Tiggemann, M., & Rothblum, E. D. (1988). Gender differences in social consequences of perceived overweight in the United States and Australia. *Sex Roles*, 18(1-2), 75-86.
- Taylor, N. L. (2011). "Guys, she's Humongous!": Gender and weight based teasing in adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 26(2), 178-199.

- Villimez, C., Eisenberg, N., & Carroll, J. L. (1986). Sex differences in the relation of children's height and weight to academic performance and others' attributions of competence. *Sex Roles, 15*(11-12), 667-681.
- Weinshenker, N. (2002). Adolescence and body image. *School Nurse News, 19*(3), 12-16.
- Wentzel, K. R. (2002). Are effective teachers like good parents? Teaching styles and students adjustment in early adolescence. *Child Development, 73*(1), 287-301.
- Wentzel, K. R. (2010). Students' relationships with teachers. In J. L. Meece & J. S. Eccles (Eds.), *Handbook of research on school, schooling, and human development* (pp. 75-91). New York: Routledge.